

***Na Cancún
Hoe nu verder?
Waar zijn wij vóór?***

**Voorstellen voor een solidair
en duurzaam wereldhandelsbeleid**

Een gezamenlijke publicatie van:

**XminY Solidariteitsfonds &
Project 'Voor de Verandering'**

De Wittenstraat 43-45

1052 AL Amsterdam

<http://www.xminy.nl>

<http://www.globalalternatives.nl>

e-mail: xminy@xminy.nl
cancun@globalalternatives.nl

juni 2004

Na Cancún:

**Hoe nu verder?
Waar zijn wij vóór?**

**Voorstellen voor een solidair
en duurzaam wereldhandelsbeleid**

Kees Hudig en Lou Keune (red.)

Inhoud

Presentatie (5)
Voorstellen (10)
Lijst van schriftelijke bijdragen (22)

Presentatie

De vijfde Ministeriele vergadering van de Wereld handelsorganisatie WTO, in september 2003 in Cancún, Mexico werd door honderden maatschappelijke organisaties uit de hele wereld benut om kritiek aan te tekenen tegen het heersende beleid en daarvoor alternatieven voor te stellen. Ook in Nederland waren vele organisaties op dit gebied actief. Vanuit het project *Vóór de Verandering*¹⁾, werd een tiental organisaties die actief waren geweest rond de WTO conferentie in Cancún, uitgenodigd om deel te nemen aan een Ronde Tafel conferentie waarin geformuleerd moest worden wat de alternatieven zijn, waar ze vóór zijn.

De uitgenodigde organisaties zijn elk deskundig op hun eigen bepaalde thema's. Het achterliggende doel van de Ronde Tafel was behalve het bereiken van meer helderheid op voorstellen voor alternatieven op de specifieke gebieden, om die verschillende terreinen aan elkaar te proberen te verbinden.

Aan de eerste ronde tafel op 12 december 2003 werd deelgenomen door medewerkers van Novib, LSVb, Wemos, XminY Solidariteitsfonds, FNV-Mondiaal, SOMO, Platform AardeBoerConsument, *Vóór de Verandering*, Milieudefensie en Corporate Europe Observatory. Daarnaast nam Niek Koning, wetenschapper aan de Universiteit Wageningen, deel. De ronde tafel was ook toegankelijk voor derden, die echter pas in tweede instantie vragen konden stellen of aanvullingen konden inbrengen. Alle vertegenwoordigers traden op persoonlijke titel op.

De meeste organisaties hadden van tevoren een stuk opgesteld waarin de visie op alternatief beleid op hun specifieke gebied uit de doeken werd gedaan. Deze teksten en verslagen van de bijeenkomst zijn op de website terug te vinden De teksten gingen over de volgende onderwerpen:

. De WTO-agenda en investeringen (Sander van Bennekom, Novib)

- . Onderwijs (Jurjen van den Bergh, LSVb)
- . Arbeidsnormen (FNV-mondiaal)
- . Bestaanszekerheid (Lou Keune, UvT, Vóór de Verandering)
- . Internationale handel in landbouwproducten (Niek Koning)
- . Landbouw in Nederland (W.O. van Middendorp, Platform ABC)
- . Toekomst WTO (Anne van Schaik, Milieudefensie)

De teksten werden door de opstellers kort toegelicht en bediscussieerd door de overige deelnemers. Oorspronkelijk was de Ronde Tafel bedoeld als een eenmalige bijeenkomst. Maar tijdens de conferentie werd geconstateerd dat op de conferentie een aantal thema's opdook die vroegen om nadere uitwerking. Het betrof vooral enkele aan landbouw gerelateerde zaken, met name regionalisering en biologische landbouw, een voorstel om meer aandacht te besteden aan mondiale bestaanszekerheid, en de kwestie van regulering van multinationals. Om deze thema's aan bod te laten komen, werd een tweede ronde tafel afgesproken, die op 20 februari gehouden werd.

Voor de tweede ronde tafel werden nieuwe teksten ingediend, over bovengenoemde thema's. Bovendien leverde Wemos een nieuwe tekst in, over de wereldwijde problematiek van de gezondheidszorg.

De tweede ronde tafel leverde wederom een rijke uitwisseling van kennis en ideeën op, grotendeels door dezelfde deelnemers als in de eerste ronde. Ook waren er enkele organisaties bijgekomen, zoals Stichting Aarde en WISE. Allereerst werd ingegaan op de noodzaak om beleid te voeren dat gericht is op het garanderen van een minimum aan bestaanszekerheid voor iedereen. De middelen daarvoor zijn aanwezig, de realiteit is echter zeer anders en miljarden mensen moeten onder verschrikkelijke omstandigheden zien te overleven. Dat feit zou volgens Lou Keune alle agenda's over internationale ontwikkeling moeten overheersen en zou er veel duidelijker geproblematiseerd moeten worden dat het beleid van de rijke landen en de heersende economische krachten medeverantwoordelijk zijn voor die situatie.

Het tweede onderwerp werd door Anke Tijtsma van Wemos beschreven en behelsde de waarborging van de (publieke)

gezondheidszorg, in met name de ontwikkelingslanden. Ook de gezondheidszorg staat onder toenemende druk door een internationale trend; het liberaliseren van diensten. Het stimuleren van privatisering en commercialisering van de gezondheidszorg door met name de Wereldbank en het IMF wordt aangevuld met handels afspraken die worden gesloten binnen de WTO of tussen afzonderlijke landen en handels blokken. Zonder alle gevallen van deelname door private bedrijven in de gezondheidszorg te willen afschrijven, pleitte Anke Tijtsma voor een grotere regulerende rol voor nationale overheden en internationale organisaties (WHO) om toegang tot zorg voor iedereen te blijven garanderen. Wemos staat terughoudend tegenover verdere privatisering van de gezondheidszorg.

Erik Wesselius van Corporate Europe Observatory lichtte mondeling de noodzaak toe van regulering van het trans nationale bedrijfsleven. Zij domineren de wereldhandel grotendeels en zijn bovendien zeer bedreven in het bewerken van politieke processen. Maar ze zijn allerm minst accountable en er bestaan nagenoeg geen bindende regels die grenzen stellen aan hun vrijheid van handelen.

De discussie over het onderwerp landbouw en regionalisering nam de meeste tijd in beslag. Regionalisering werd door Louis de Jel van Stichting Aarde opgevoerd als een praktisch alternatief voor de wetteloosheid die globalisering oplevert. Het is een concept dat de schaal waarin geconsumeerd en geproduceerd en verhandeld wordt, terugbrengt tot overzichtelijk processen die gedeeltelijk 'gemanaged' worden en toewerken naar een wereldwijd stelsel van eerlijke handel. En volgens Wytze de Lange (XminY) kunnen biologische en agro-ecologische landbouw een belangrijke rol spelen in een alternatief voor de industriële landbouw. Met name in het Zuiden is het potentieel enorm. Ook zijn er veel voorbeelden te vinden in Midden en Oost Europa. Vanuit Novib en door Niek Koning werd gepleit voor meer aandacht voor boeren in arme landen, die voordeel zouden kunnen hebben van het exporteren naar rijkere regio's. De vraag bleef hoe dit te combineren zou zijn, zonder dat het automatisch zou leiden tot een proces van schaalvergroting in de arme landen. Stichting Aarde verplichtte zich tot het maken van een uitgebreider stuk voor een derde ronde. Novib zou daarvoor ook een uitwerking

presenteren van hun in OXFAM verband ontwikkelde visie over internationale handel in en regulering van de internationale handel in landbouwproducten, met suiker als voorbeeld.

Voor een afsluitende derde ronde werd een nieuwe bijeenkomst gepland op 16 april 2004. Behalve de bovengenoemde stukken, werd daarvoor ook nog een voorstel van WISE ingediend (over elektriciteitsvoorziening), van Niek Koning en Muriel Calo een concept versie van een stuk over regulering van de handel in tropische landbouwproducten, en van Mirjam vander Stichele van SOMO over de regulering van de internationale financiële transacties.

Op de derde bijeenkomst werden de nieuwe of aangevulde voorstellen besproken. Het tweede deel van de bijeenkomst werd besteed aan het doorlopen van een overzicht van alle gedetailleerde voorstellen die er in de drie rondes ingediend werden. Deze waren door Lou Keune tot 34 voorlopige thematische aanbevelingen verwerkt.

Voor alle duidelijkheid: het gaat hierbij om voorstellen die bijvoorbeeld de Nederlandse regering zou kunnen overnemen en als beleidskader voor haar toekomstig internationaal economisch handelen hanteren. Op basis van de discussie op 16 april werd dit overzicht van voorstellen aangevuld en geperfectioneerd. U treft de definitieve versie hierbij aan. Dat overzicht bestrijkt overigens slechts een deel van de onderwerpen die in de beleidsvorming over wereldhandel aan de orde zijn.

Concluderend kan gesteld worden dat - los van alle zeer waardevolle voorstellen voor alternatieven op de specifieke terreinen van de maatschappelijke organisaties - de deelnemers aan de drie sessies een groot aantal zorgen en opvattingen deelden.

*) De koers van toenemende privatisering en deregulering op het gebied van internationale handels- en investeringsafspraken, wordt met grote terughoudendheid bekeken. In de praktijk levert ze meer problemen dan oplossingen op. Met name de GATS afspraken binnen de WTO - over liberalisering van handel in diensten - worden over het algemeen als een bedreiging

beschouwd van veel fundamentele voorzieningen.

*) Op het gebied van landbouw heeft de vrijmaking van de wereldhandel ernstige implicaties, met name voor boeren in Nederland, maar ook in de arme landen. Er moet gezocht worden naar een systeem van managed trade die op lange termijn gebaseerd kan zijn op de principes van fair trade. Boeren in Nederland moeten daar ook een plek in kunnen krijgen, en regionalisering kan daartoe bijdragen.

*) Het bereiken van minimale bestaanszekerheid voor alle mensen op aarde zou - veel meer dan nu het geval is - hoog op de agenda moeten staan van al diegenen die zich bezig houden met het maken of formuleren van internationaal beleid.

*) Op alle gebieden die samenhangen met de grensoverschrijdende economie en handel zijn maatschappelijke organisaties actief die deskundig voorstellen doen over een alternatief beleid dat een stuk efficiënter en eerlijk resultaat zou opleveren dan het huidige. Denk aan milieu, arbeid, gezondheidszorg, nutsvoorzieningen, ontwikkeling, financiële transacties, bedrijfsleven, landbouw. De alternatieven zijn er, het ontbreekt vooral aan politieke wil en durf om ze een echte kans te geven.

¹ *Vóór de Verandering is een project dat sinds 1999 bestaat en zich ten doel gesteld heeft om fundamentele alternatieven te formuleren voor het economische beleid in Nederland. Zie voor meer informatie de website www.globalalternatives.nl*

Voorstellen

Het recht op bestaan

1 Op dit moment worden diverse basis rechten verband houdende met bestaanszekerheid op gebieden als gezondheid, voeding, onderwijs, huisvesting en inkomen, en neergelegd in verklaringen van de Verenigde Naties (waaronder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Mensenrechten, het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, milieu verdragen, en de Millennium Doelstellingen), en verankerd in nationale grondwetten, op grote schaal geschonden. Ook wij, inwoners van de landen van het Noorden, moeten erkennen voor deze schending medeverantwoordelijk te zijn.

Handelsbeleid ondergeschikt aan andere doelstellingen

2 In een toekomstig wereld handelsbeleid dienen doelstellingen als solidariteit, armoede bestrijding, voedsel veiligheid, internationale afspraken op gebied van arbeid, milieu, mensenrechten waaronder het recht op gezondheidszorg, culturele diversiteit, en respect voor het dieren welzijn, evenals kwijtschelding van schulden, voorop te staan. Het handelsbeleid moet daaraan ondergeschikt zijn.

Garantie van bestaanszekerheid en zorg

3 Alvorens onderhandelingen over de wereldhandel, hoe dan ook, verder gaan moet begonnen worden met de opbouw dan wel vernieuwing van mondiale instellingen van bestaanszekerheid op gebieden als gezondheid, voeding, onderwijs, huisvesting en milieu. De financiering van het nieuwe beleid dient allereerst plaats te vinden vanuit de bestaande middelen van ontwikkelingshulp. Daarnaast kan financiering gevonden worden door rijkdom bestrijding, te beginnen in het Noorden: er komt een belasting op de grote en volatiele transacties in buitenlandse munt van speculanten; lonen en uitkeringen (inclusief pensioenen) worden vanaf modaal voorlopig bevroren; en er worden inkomens maxima vastgesteld. Hoewel ook de rijken uit de ontwikkelingslanden moeten meebetalen aan deze financiering

kan daar niet op gewacht worden. Ook in verband met bestaanszekerheid worden alle schulden van ontwikkelingslanden kwijtgescholden. En programma's van structurele aanpassing die door de internationale instellingen aan ontwikkelingslanden zijn opgelegd, worden stopgezet.

4 De VN Commissie voor Economische, Sociale en Culturele Mensenrechten geeft aan dat overheden de plicht hebben om het universele recht op toegang tot zorg en andere basisvoorzieningen te waarborgen en beleid te hebben voor progressive realisation to the right of health. Het is belangrijk dat de overheid de toegang tot gezondheidsdiensten reguleert en gezondheidsbelangen ten gehore brengt in het handelsdebat. Voorkomen moet worden dat gezondheidsbeleid wordt bepaald door economische belangen, commerciële markt principes en handelsverdragen die allemaal de trend tot privatisering in de zorg voeden. Het is essentieel dat de mogelijk sociale en gezondheidseffecten van handel in gezondheidsdiensten op de beschikbaarheid en toegankelijkheid van zorg geanalyseerd worden. Gezondheid mag nooit ondergeschikt zijn aan economische belangen. Een goede financiering van basisgezondheidszorg (via de WHO) kan migratie beperken van geschoold gezondheidspersoneel naar het Noorden. Publieke diensten op gebieden als gezondheid, onderwijs en energie moeten buiten het wereldhandelsoverleg gehouden worden. Regionalisering kan een rol spelen bij het realiseren van voorzieningen door een grotere mate van autonomie en het gebruik van eigen mogelijkheden. De financiering van lokale/regionale voedselproductie (via de Voedsel en Landbouw Organisatie - FAO) kan grootscheepse voedseltransporten vanuit de Europese Unie - EU of de Verenigde Staten - VS overbodig maken. Hoe dan ook blijft een basisvangnet het uitgangspunt.

5 Het is mogelijk fondsen t.b.v. basisvoorzieningen over te hevelen zonder oncontroleerbare en repressieve regimens te subsidiëren. Voorwaarde is de aanwezigheid van lokale uitvoeringsmogelijkheden (via lokale overheden en Niet Gouvernementele Organisaties - NGO's). In diverse situaties (ook bij oorlogen) zijn daarmee ervaringen opgedaan en elke concrete situatie eist een eigen aanpak.

Multilateralisatie

6 Wij zijn voorstanders van een verdere multilateralisatie van het wereldhandelsoverleg. Dat sluit bilaterale en regionale verdragen niet uit. Landbouw, bijvoorbeeld, leent zich goed voor "zuid-zuid" akkoorden, en bij ontwikkelingslanden is de laatste jaren een ontwikkeling naar bilaterale verdragen waar te nemen. Wel hebben landen als de VS en associaties als de EU bij bilaterale akkoorden een overwicht dat gemakkelijk in dienst van hun eigen belangen kan worden aangewend. Steeds blijft de noodzaak voor garantie van tegenmachtsvorming. En van iedere sector waarover wordt overlegd, moet duidelijk gemaakt worden wat de rol is van transnationale bedrijven in die sector en hoe zij handel en concurrentie manipuleren in hun voordeel en niet het maatschappelijk belang dienen.

7 Wij zijn niet tegen afdwingbare akkoorden. Zij kunnen nodig zijn om de zwakkeren te beschermen tegen de sterkeren. Bovendien kunnen daarin principes van samenwerking en gezamenlijke verantwoordelijkheden tot uitdrukking komen waardoor landen en overheden sterker kunnen staan ten opzichte van grote ondernemingen. Akkoorden moeten eventueel met een bepaalde meerderheid genomen kunnen worden (dus geen veto positie meer van individuele landen) om een afdwingbare werking te kunnen krijgen in de vorm van bijvoorbeeld een geschillencommissie die verplichtingen kan opleggen aan een mogelijk recalcitrante minderheid.

Gestuurde handel in plaats van vrijhandel

8 Vrijhandel moet juist niet het uitgangspunt zijn. In de praktijk is er nauwelijks sprake van vrijhandel al was het alleen al vanwege de overheersende positie op de wereldmarkt van een beperkt aantal transnationale ondernemingen. Eenderde deel van de wereldhandel vindt zelfs binnen die ondernemingen plaats. En supermarkten hebben dikwijls een dusdanig dominante positie dat zij de (lage) productieprijzen kunnen manipuleren, en normen en hoeveelheden opleggen waardoor zij bepalen wie mag produceren. Vrijhandelsregels beschermen vooral de handel van deze transnationals. Evenmin mag de opvatting van export-led growth zo dominant zijn als nu in het beleid van internationale instellingen als de Wereldbank, het Internationale Monetaire Fonds - IMF en de Wereldhandelsorganisatie - WTO het geval is.

Er moet veel meer ruimte komen voor inward-oriented growth en voor "gestuurde handel" (managed trade) zoals in het verleden bijvoorbeeld bij grondstoffen akkoorden tot uitdrukking kwam. Tot managed trade behoort ook de ruimte die landen en groepen van landen behoren te hebben om stimulerende en beperkende maatregelen te hanteren ten aanzien van in- en uitvoer van goederen en diensten, het verkeer van kapitaal en kapitaalopbrengsten, en het treffen van voorzieningen om op regionaal niveau tot gezamenlijke afspraken en beleid te komen. Landen moeten zelf kunnen bepalen in hoeverre deelname aan de wereldhandel een rol kan spelen bij hun verdere ontwikkeling. Daarbij moeten zij de kans en de middelen krijgen om een eigen en aangepaste regelgeving in te voeren ten aanzien van de wijze van deelname aan de wereldhandel.

9 In deze zin pleiten wij voor een substantieel andere vorm van vrijmaking van de wereldhandel dan die welke nu gepropageerd wordt door de eerder genoemde instellingen. Voor die vrijmaking is een verre gaande mate van kwijtschelding van schulden onontbeerlijk. Daarnaast zal er een einde moeten komen aan allerlei vormen van subsidiering van exporten, van dumping en van over- en underpricing waardoor sommige landen en transnationale ondernemingen een volstrekt oneerlijke machtspositie kunnen innemen en belastingen worden ontdoken. De bestaande door transnationals opgelegde controles moet vervangen worden maatschappelijke regels en wetten. Subsidiebeleid (bijv. de Europese structuur- en landbouwfondsen) moet meer gericht zijn op duurzaamheid.

10 Bij publieke goederen en diensten geldt een overheidsverantwoordelijkheid die verder gaat dan markttoezicht. Binnen de bindende afspraken van de WTO is onvoldoende ruimte voor het garanderen van basisbehoeften en de immateriële kwaliteit van leven. Een publieke dienst heeft per definitie meer aspecten dan een te vermarkten commercieel karakter. De nationale overheid is het orgaan dat de mensenrechten moet garanderen, zij heeft de plicht om bijvoorbeeld de toegang tot optimale gezondheidszorg te verzekeren. Liberalisering van de publieke sector betekent veelal dat de sector wordt overgeleverd aan de wetten van de markt. Daardoor kan de overheid minder gemakkelijk haar mensenrechten verplichtingen nakomen.

Dergelijke diensten moeten dan ook buiten het wereldhandelsoverleg gehouden worden.

Primaat bij de Verenigde Naties

11 Gezien het binnen de WTO heersende en in de statuten vastgelegde dogma van "vrijhandel" achten wij deze organisatie niet het geschikte institutionele kader voor het toekomstig wereldhandelsbeleid. Daarentegen moeten de Verenigde Naties het bepalend organisatorisch kader worden. Daarbinnen moet wat betreft het mondiale handelsoverleg de VN Conferentie voor Handel en Ontwikkeling - UNCTAD de centrale rol overnemen van de WTO. Ook andere VN-organen (of met de VN gelieerde organen) als de FAO, de Internationale Arbeidsorganisatie - ILO, de WHO, het VN Ontwikkelingsprogramma - UNDP, en de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten dienen in het handelsoverleg betrokken te worden. VN-verdragen hebben een primaat boven handelsregels. Deze VN organisaties dienen wel te werken op grond van een democratisch vastgesteld mandaat. Transparantie is daarbij een onontbeerlijke voorwaarde. En de lobbymacht van de transnationale ondernemingen dient te worden afgebroken.

12 De burger heeft recht op democratische controle op de kaders van het wereldhandelsoverleg. De parlementen van de zelfstandige leden van de VN dienen hierin hun democratische verantwoordelijkheid en zeggenschap inhoud te geven. Nederland zal dit binnen de Europese Unie ook moeten afdwingen, maar een noodzakelijke voorwaarde hiervoor is een resolutie of besluit binnen de UNCTAD zelf. Publieke raadplegingen, zoals deze in diverse landen plaatsvinden zijn al een stap vooruit. Maar een volwassen instituut met een verstrekkend mandaat zoals de (toekomstige) UNCTAD moet dit intern waarborgen. Daarbij dienen formuleringen en definities waterdicht te zijn. Beleid dient vooraf getoetst te worden. Ingeval een verdrag bepaalde handelszones of branches bestrijkt, zal eerst een volledig overzicht van het bereik en de uitzonderingssituaties gemaakt moeten worden. Dan pas kan de vergaande stap gezet worden om een en ander in een internationaal verdrag te regelen. Tijdens een beleidsronde van het overleg is het van het grootste belang dat een grondige evaluatie plaatsvindt van de gevolgen van het tot dan gevoerde beleid.

Regionalisering

13 Het huidige mondiale economische systeem met zijn tendens naar groei en grootschaligheid is onstabiel en ondemocratisch en heeft teveel sociale en ecologische nadelen. Versterking en verduurzaming van de regionale economie waar ook ter wereld is noodzakelijk. Het gaat daarbij steeds om een zoveel mogelijk zelfvoorzienende basiseconomie, die meer zekerheid biedt aan boeren en tuinders, aan een gevarieerd midden- en kleinbedrijf en aan burgers. Ook duurzame regionale energievoorziening en afvalverwerking en preventieve gezondheidszorg horen bij een dergelijke ontwikkeling. Regionale bedrijven en boeren kunnen vanuit deze sterkere basis een eerlijke handel drijven in producten, die niet zelf kunnen worden geproduceerd (denk voor Nederland aan koffie of bananen). Er moet een gezonder evenwicht komen tussen regionalisering en globalisering en een kwalitatieve economische ontwikkeling binnen de grenzen die het milieu stelt.

Eerlijke prijzen

14 Ten behoeve van een toekomstig wereldhandelsbeleid moeten manieren van prijsbepaling worden ontwikkeld die daadwerkelijk recht doen aan de vele in de huidige prijzen verhulde sociale en milieukosten. En de consumenten moeten eventueel bereid zijn meer te betalen voor hun aankopen. Juist een correctere manier van prijsvorming kan een grote stimulans betekenen voor vormen van regionalisering waarbij zelfvoorziening een belangrijker rol speelt hetgeen voor bijvoorbeeld voedselzekerheid van grote betekenis kan zijn.

15 Overheden zouden gewenste ontwikkelingen moeten belonen en ongewenst gedrag extra belasten; dit kan door middel van heffingen en belastingen. Er moet niet alleen op papier, maar ook in de praktijk, uitgegaan worden van het principe 'de vervuiler betaalt'. Het belastingstelsel zou vergroend moeten worden (ecotaks); we stellen een aanzienlijke verschuiving voor van de lasten van arbeid naar milieu. Het BTW-tarief voor milieuvriendelijke producten zou verlaagd of afgeschaft kunnen worden.

16 Er worden basiskwaliteitsnormen waaronder duurzaamheidseisen vastgesteld voor producten, productie,

gebouwen en vervoermiddelen. Producenten zijn verantwoordelijk voor de sociale en milieubelasting van hun producten tijdens de gehele levenscyclus, vanaf de grondstofwinning tot en met de afvalstoffen van hun producten.

Arbeidsrechten

17 Het is een prioriteit om werknemers te beschermen tegen regeringen en bedrijven die oneerlijk handelsvoordeel proberen te behalen door fundamentele werknemersrechten te schenden. Respect voor die rechten is cruciaal om een duurzame, gelijke en democratische economische ontwikkeling te bereiken. Alle VN-leden moeten hun committering aan de naleving van fundamentele arbeidsnormen opnieuw tonen en bevestigen. Er moet een eerste internationale bijeenkomst georganiseerd worden, tussen handelsministers en ministers van Sociale Zaken, met deelname van vakbonden en werkgeversorganisaties, om de relatie en afstemming tussen handel en investering, en arbeidsrechten te bespreken. Milieu en sociale aangelegenheden moeten volledig in af te spreken handelsmechanismen en -structuren geïntegreerd worden. Relevante milieu, gender en sociale aangelegenheden, inclusief het recht op voedselzekerheid en respect voor fundamentele arbeidsnormen, moeten behandeld worden, met de volledige betrokkenheid van de ILO. Er is een verduidelijkende verklaring nodig waarin staat dat de verzwakking van internationaal erkende fundamentele arbeidsnormen met het doel de exporten te bevorderen, zoals in vrijhandelszones gebeurt, een onrechtmatige en handelsversturende stimulans is.

18 Om de relatie tussen handel en investeringen, werkgelegenheid en fundamentele arbeidsnormen volledig te onderzoeken, moet de UNCTAD een formele structuur oprichten waarin die relatie behandeld wordt. De ILO moet in deze structuur volledig en gelijkwaardig aan de beraadslagingen deelnemen. Zo'n orgaan zou ook bredere handelsgerelateerde sociale kwesties moeten behandelen, zoals de invloed van handelsbeleid op vrouwen en kinderen. Het mag duidelijk zijn dat deze discussies niet mogen resulteren in enige arbitraire of onrechtvaardige discriminatie.

Investerings

19 Op het gebied van private investeringen hebben zich

recentelijk ontwikkelingen voorgedaan waarbij investeringen zijn geliberaliseerd buiten alle democratische controle om. Daarbij zijn investeringsbeschermingsovereenkomsten - die eenmaal gedane investeringen beschermen - ook steeds meer de toegang van investeringen gaan regelen. Er zijn maar weinig mensen die zich bezighouden met deze ontwikkeling binnen de bilaterale en regionale verdragen, en van politieke zijde bestaat een onwil er inzicht in te verschaffen. Het is zaak te voorkomen dat beschermingsverdragen via een achterdeurtje investeringstoelatingen regelen. Bedrijven die internationaal opereren moeten gedwongen worden zich aan een aantal regels te houden die ook internationaal zijn afgesproken, bijv. over arbeidsnormen, milieu etc. En het "moederland" van de investerende bedrijven moet een rol spelen in het afdwingen dat transnationals alle wetten naleven in het gastland, en voorkomen dat deze ondernemingen verborgen monopolies/oligopolies gaan vormen in andere landen.

20 Investeringsverdragen en subsidies aan investeerders mogen alleen directe investeringen stimuleren die bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Dergelijke verdragen moeten ook mogelijkheden creëren om investeerders die wetten en duurzame ontwikkeling uithollen te verbieden.

Landbouw

21 Vrijhandel leidt in de landbouw niet tot evenwicht, maar tot overproductie. Technische vooruitgang stuwt het aanbod sterk op, en de koopkrachtige vraag blijft achter. Landbouw is niet in staat beide met elkaar in balans te brengen. Dit is geen reden te kiezen voor uitsluitend zelfvoorziening. Handel kan op zich goed zijn voor efficiency. Maar vrijhandel werkt niet. Er is dus een arrangement nodig dat handel mogelijk maakt, dumping uitsluit, en de prijzen op de markt weer redelijk stabiel maakt. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen twee soorten landbouwproducten: a. producten die zowel in gematigde als tropische gebieden geproduceerd worden, en b. producten alleen in ontwikkelingslanden. Met producten uit 'a' heeft het Westen een veel te groot deel op de wereldmarkt. Hier is een arrangement nodig dat dit deel terugdringt: contingentering.

22 Op het gebied van landbouwproducten is gestuurde handel

globaal genomen de weg. Daarbinnen zullen met name productie- en prijsbeheersing zeer belangrijke instrumenten zijn voor de toekomstige beheersing van de landbouw, zowel daar als hier. Voor ontwikkelingslanden is de oplossing niet om de productie vooral te richten op de export. Nadruk moet verschuiven naar een inward-oriented landbouwproductie, overigens zonder volledig af te zien van uitvoer. Landen hebben het recht om hun eigen voedselzekerheid te beschermen.

23 Grondstoffenakkoorden zijn nodig om af te komen van rampzalig lage prijzen en ten behoeve van prijsstabilisatie. Zonder dergelijke akkoorden zullen interne hervormingen en schuldenregelingen weinig effect hebben; verarming en milieudegradatie zullen voortduren; en voor ontwikkelingslanden resteren dan weinig mogelijkheden om lokale en mondiale milieuproblemen aan te pakken. Bovendien zullen ook de economisch meer ontwikkelde landen profiteren van die akkoorden: vermindering van de armoede draagt bij tot beperking van de voedingsbodems voor terrorisme en illegale migratie; de verbeterde koopkracht in ontwikkelingslanden zal een stimulans zijn voor de afzet van producten uit het Noorden; en de kansen op maatschappelijke verstoring als gevolg van mogelijke en wereldwijde voedselschaarste nemen af.

24 Biologische en agro-ecologische landbouw kunnen een belangrijke rol spelen in een alternatief voor de industriële landbouw. In het Zuiden is het potentieel hiervan groot. Ook zijn er veel voorbeelden te vinden in West, Midden en Oost Europa en in Noord-Amerika. Een grotere politieke en maatschappelijke steun voor deze ontwikkeling is daarbij hard nodig. Problemen die de verdere ontwikkeling van biologische en agro-ecologische landbouw in de weg staan, liggen met name op het vlak van gebrek aan werkelijke politieke steun. Hierbij wordt de consument niet gestimuleerd om op een andere manier aankopen te doen. Hoewel door politici met de mond vaak wordt beleden hoezeer zij voor verdere groei van biologische landbouw zijn, worden tegelijkertijd politieke keuzes gemaakt die dit juist bemoeilijken of onmogelijk maken. Dit geldt zowel voor wet- en regelgeving als voor de richting van het landbouwkundig onderzoek. Terwijl in de agro-ecologische beweging tal van goede projecten te vinden zijn die boeren daadwerkelijk vooruit helpen, stimuleren veel

overheden de ontwikkeling van industriële landbouw en gentechnologie, wat eigenlijk alleen interessant is voor de agrochemische transnationals. Reden te meer om het dogma van wereldwijde vrijhandel los te laten.

Elektriciteitsvoorziening

25 De overheid dient ten aanzien van de elektriciteitsmarkt het laatste woord te hebben wat betreft bijvoorbeeld milieuregelgeving, aandeel duurzame energie, onderhoud van de netten etc. Wij denken echter dat de overheid dan ook de volledige verantwoordelijkheid voor de elektriciteitsector in handen moet hebben, omdat er anders een (bureaucratisch) controle apparaat opgericht moet worden om toezicht te houden op de markt.

26 Elektrificatie is een belangrijke manier om ontwikkeling te realiseren, maar ook een moeizame. Rurale en/of afgelegen gebieden zijn in ontwikkelingslanden niet of nauwelijks aan te sluiten op grote elektriciteitsnetwerken vanwege de hoge kosten. Vaak zijn kleinschalige systemen (zon/wind/water) de enige oplossing om dorpen en afgelegen gebieden te voorzien in elektriciteit. En dit is nog steeds duur. Privatisering en liberalisering is hierbij niet de oplossing, onder meer omdat het nog steeds niet aantrekkelijk is voor elektriciteitsbedrijven om deze kleinschalige systemen aan te leggen. Die zorg zal altijd door de overheid op zich genomen moeten worden.

27 Als de elektriciteitsvoorziening onder GATS gebracht wordt ontstaan er nog een aantal extra hobbels. Zo wordt de liberalisering bijna onomkeerbaar, wordt het voor overheden moeilijker om te sturen in de investeringen (of wordt de overheid opgescheept met onrendabele investeringen), kunnen overheidsinitiatieven als "marktverstoring" benoemd worden en daardoor verboden worden. Een mogelijkheid, die momenteel ook wordt toegepast, zijn de zogenaamde "gemeentelijke elektriciteitsbedrijven". Deze zijn (opnieuw) populair aan het worden in de VS en in het voormalige Oost-Duitsland. Deze elektriciteitsbedrijven zijn kleinschaliger van opzet en daardoor zijn de kosten voor lokale overheden op te brengen. Bovendien kunnen deze elektriciteitsbedrijven zonder winstoogmerk werken. Het grote gevaar dat echter op de loer ligt zijn de GATS-

onderhandelingen. Het kan heel goed zijn dat deze vorm straks niet meer mag, omdat het ongeoorloofde overheidssteun genoemd kan worden. Redenen te meer om deze basisvoorziening buiten de GATS te houden.

Financiële diensten

28 Liberalisering van financiële diensten leidt tot verregaande risico's voor veel ontwikkelingslanden en hoort alleen al daarom niet in de WTO (GATS) behandeld te worden. Voorrang moet worden gegeven aan de ontwikkeling van de verdere controle op en regelgeving voor het internationale financiële systeem.

29 De internationale fora die bestaan om nationale en internationale regelgeving en toezicht te versterken moeten:

- ontwikkelingslanden in de besluitvorming gelijkwaardig betrekken,
- duurzame ontwikkeling als hun hoofddoelstelling nemen, en
- informatie verschaffen die het politieke en publieke debat over cruciale onderwerpen mogelijk maakt.

30 Initiatieven die armen en kleine producenten financiële armsgave en ideeën die de verantwoordelijkheid van financiële dienstverleners ten opzichte van maatschappij en milieu voorop stellen moeten publieke en politieke prioriteit krijgen. Beleggingen van pensioenfondsen en dergelijke moeten aan voorwaarden van duurzame ontwikkeling worden onderworpen. Speculatieve wereldwijde kapitaalstromen moeten onmogelijk worden gemaakt door onder andere een belasting op speculatieve transacties die hoger worden naarmate speculatie en financiële instabiliteit groter worden.

31 Internationale belastingsontduiking (ook Nederland helpt daarbij) moet onmogelijk worden gemaakt, bijv. door transacties naar belastingsparadijzen te verbieden of bedrijven die belastingsparadijzen gebruiken te straffen.

32 De groei en misbruiken van de financiële conglomeraten moeten zo snel mogelijk worden gestopt door een internationale samenwerking van overheden waarin parlement en burgers inzicht hebben. Internationale VN mechanismen moeten lokale banken in ontwikkelingslanden versterken. Samenwerking met

IMF en Wereldbank die nu "capaciteit opbouwen" kan alleen op voorwaarde dat deze instellingen hun neoliberale doctrine verlaten en zeker niet dwingend opleggen aan ontwikkelingslanden.

33 Er moeten dringend internationale afdwingbare afspraken worden gemaakt die de schulden van ontwikkelingslanden aan Noordelijke overheidsinstellingen en private banken of obligatiehouders op democratische manier verminderen.

34 De Westerse landen dringen op dit moment in de GATS onderhandelingen sterk aan op meer "transparantie" over wetgeving in ontwikkelingslanden. Echte transparantie is nodig:

- over de transacties, leningen, de speculatieve producten, misbruik van kennis, manipulatie van beurskoersen, en de eigendomsstructuur van ieder financieel conglomeraat;
- over de GATS onderhandelingen over financiële diensten zodat niet, zoals nu, de geheime onderhandelingen gebruikt worden om allerlei overheidsmaatregelen weg te nemen;
- voor een publiek en politiek debat over de ernstige gevolgen die GATS onderhandelingen in ontwikkelingslanden en op armen hier kunnen hebben.

Lijst van schriftelijke bijdragen ²⁾

- *After Cancún: How to arrive at a better organisation of international agricultural trade?* Door Niek Koning (Wageningen Universiteit)
- *Bestaanszekerheid en de vernieuwing van het mondiaal economisch beleid* door Lou Keune (Project Vóór de Verandering; Universiteit van Tilburg)
- *Biologische landbouw* door Wytze de Lange (XminY)
- *Concrete voorstellen betreffende arbeidsnormen* door FNV-Mondiaal:
- *De rol van de WTO in de onduurzame financiële sector* door Myriam vander Stichele (SOMO)
- *De toekomst van de WTO; hoe verder na Cancún? Position paper LSVB* door Jurjen van den Bergh (LSVB)
- *De WTO agenda en investeringen* door Sander van Bennekom (NOVIB)
- *Duurzame regionale economieën wereldwijd* door Louis de Jel (Stichting Aarde)
- *Elektriciteit* door Bart Brugmans (WISE)
- *Hoe nu verder met de WTO na Cancún?* Door Anne van Schaik (Vereniging Milieudefensie)
- *OXFAM International Policy on EU Sugar Reform* (Novib/Oxfam)
- *Regionalisering en handel* door Louis de Jel (Stichting Aarde)
- *Stellingname Platform Aarde, Boer, Consument* door W.O. van Middendorp (Platform ABC)
- *Toegang tot zorg; effecten van de handel in gezondheidsdiensten* door Anke Tijtsma (WEMOS)
- *Verslag Ronde Tafel gesprek op 12 december 2003* door Jo Versteijnen
- *Verslag Tweede Ronde Tafel gesprek op 20 februari 2004* door Rob Bleijerveld en Kees Hudig

²⁾ Te raadplegen via www.globalalternatives.nl. Daar zijn ook de verslagen van de eerste twee Ronde Tafels over dit onderwerp te vinden.

